

Dr JACEK IZYDORCZYK

Katedra Postępowania Karnego i Kryminalistyki
Zakład Postępowania Karnego

Pojęcie granic orzekania sądu odwoławczego w procesie karnym

I

Postępowanie odwoławcze służy realizacji tzw. zasady kontroli instancyjnej, tzn. korygowaniu ewentualnie wydawanych nieprawidłowych decyzji procesowych¹. Słusznie się więc zauważa, iż instancyjność bezpośrednio wynika

¹ Zob. T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2001 (wyd. 3), s. 753. Owa zasada kontroli instancyjnej jest charakterystyczna i wręcz naturalna dla nowoczesnych i gwarancyjnych procedur karnych. Przykładowo S. Glaser (*Polski proces karny w zarysie – wraz z prawem o ustroju sądów powszechnych*, Kraków 1934, s. 270 i n.) stwierdzał, iż „pomimo wszelkich ustawowych gwarancji staranności i dokładności orzecznictwa oraz pomimo dołożenia daleko idącej sumienności ze strony sędziów, zawsze istnieje możliwość zbłądzenia poprzez wydanie błędnego orzeczenia, czy to ze względów faktycznych, czy też prawnych. [...] Dlatego musi istnieć możliwość przeprowadzenia kontroli, zwłaszcza w procesie karnym, którego najwyższym celem jest ujawnienie prawdy materialnej. Każde bowiem zbłądzenie sądu karnego może wyrządzić dotkliwą krzywdę zarówno jednostce, jak i pieczy prawnej: jednostkę może narazić na poniesienie kary w ogóle niezasłużonej lub nieodpowiadającej stopniowi jej przewinienia, dla pieczy prawa karnego może zaś okazać się niebezpiecznym poprzez podważenie zaufania społeczeństwa do państwowego wymiaru sprawiedliwości karnej”. Problematyka dopuszczalności korygowania decyzji procesowych znajduje swoje poczesne miejsce – co oczywiste – także obecnie. Wskazuje się, iż o randze tej tematyki świadczy ujęcie jej w ramach jednej z naczelnych zasad procesowych. Zob. J. Grajewski, *Rodzaje sprzeciwów w postępowaniu karnym*, [w:] *Współczesny polski proces karny – księga ofiarowana prof. T. Nowakowi*, red. S. Stachowiak, Poznań 2002, s. 313. Autor zauważa, iż w piśmiennictwie występują różne nazwy dla tej zasady (za Autorem): ♦ zasada kontroli (M. Cieślak, *Polska procedura karna – podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1984, s. 376; S. Waltoś, *Proces*

z zasady państwa prawa i spełnia dwie, niezmiennie istotne funkcje². Z jednej bowiem strony zapewnia ona zainteresowanemu gwarancję, że po wydaniu orzeczenia rozstrzygającego jego sprawę w pierwszej instancji, może on żądać skontrolowania takiej decyzji przez sąd wyższego rzędu. Z drugiej zaś strony zasada instancyjności powoduje, że każdy sąd orzekający w pierwszej instancji musi się liczyć z tym, iż jego decyzja może nie być ostateczną oraz że zostanie poddana kontroli sądu wyższego rzędu³.

Obecnie – w ustawie karnoprosesowej z 1997 r. – postępowanie odwoławcze zostało uregulowane w dziale IX, natomiast kasacja oraz wnioszek o wznowienie postępowania (jako tzw. środki nadzwyczajne) usytuowano w dziale XI k.p.k., przez co nastąpiło ich wyraźne odróżnienie od środków odwoławczych⁴. Należy jednak przy tym od razu zauważyć, iż obowiązujący model procedury karnej odwoławczej – w stosunku do kodeksu postępowania karnego z 1969 r. – wprowadzając szereg zmian, zachował jednak wiele

karny – zarys systemu, Warszawa 1998, s. 317); ♦ zasada kontroli decyzji procesowych (W. Daszkiewicz, *Prawo karne procesowe – zagadnienia ogólne*, t. I, Bydgoszcz 1999, s. 119); ♦ zasada kontroli orzeczeń (R. Kmiecik, E. Skrętowicz, *Proces karny – część ogólna*, Kraków–Lublin 1999, s. 72); ♦ zasada instancyjności (A. Murzynowski, *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1994, s. 204); oraz ♦ zasada kontroli instancyjnej (T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2001, (wyd. 2), s. 753). Zob. też J. Grajewski, *Względna dewolutywność zażalenia w świetle przepisów kodeksu postępowania karnego z 1997 roku*, [w:] *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności – księga ku czci prof. S. Waltośa*, Warszawa 2000, s. 720–721. Warto także dodać, iż problematyka zaskarżania orzeczeń należała, co oczywiste, do szczególnie ważnych i w orzecznictwie, i to zarówno przed, jak i po wojnie (szerzej zob. T. Grzegorzczak, *Środki zaskarżenia w orzecznictwie Sądu Najwyższego w sprawach karnych w latach 1929–2000 – wybrane zagadnienia*, Prokuratura i Prawo 2000, nr 10, s. 31 i n.

² K. Marszał, *Instancyjność postępowania karnego w świetle artykułu 176 ustęp 1 Konstytucji Rzeczypospolitej*, [w:] *Zasady procesu karnego wobec wyzwań...*, s. 701. Szczegółowo odnośnie do tzw. zasady kontroli procesu zob. S. Waltoś, *Proces karny...*, s. 317–324.

³ W literaturze wskazuje się także na tzw. funkcje kontroli instancyjnej, tj.: 1) funkcję korekcyjną (umożliwia „naprawienie” błędnych rozstrzygnięć); 2) funkcję stymulacyjną (skłania organy procesowe do rzetelności w procesie podejmowania decyzji, jak i ich starannego umotywowania); oraz 3) funkcję precedensową (przejawiająca się tym, iż sądy wyższego rzędu tworzą wzorce procedowania dla organów niższego rzędu, co w dużym stopniu służy ujednoliceniu wykładni prawa). Szerzej zob. J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S. M. Przyjemski, R. A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego – komentarz*, t. II, Warszawa 1998, s. 405 i n.; Z. Doda, A. Gaberle, *Kontrola odwoławcza w procesie karnym*, Warszawa 1997, s. 42; S. Zabłocki, *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne i wznowieniowe w procesie karnym*, Warszawa 1999, s. 9.

⁴ Zob. A. Buśiewicz, M. Jeż-Ludwichowska, D. Kala, D. Osowska, *Przebieg postępowania karnego*, Toruń 1999, s. 181; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego – komentarz*, Kraków 2001, (wyd. 2), s. 958–1083; T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, (wyd. 3.), s. 754; P. Pojnar, *Prawo sądu odwoławczego do własnych ustaleń faktycznych a zasada kontroli procesu – rozważania de lege lata i de lege ferenda*, [w:] *Zasady procesu karnego wobec wyzwań...*, s. 711. Odmienne zob. J. Grajewski, *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2001, s. 234 i 236.

z rozwiązań poprzednich⁵. Co więcej, nadal są jeszcze widoczne konsekwencje noweli z 1949 r. do dawnego kodeksu postępowania karnego (z 1928 r.), bowiem pomimo zmian terminologicznych postępowanie apelacyjne wciąż wykazuje pewne cechy dawnej rewizji.

Wiadomo także, że obecny system sądownictwa karnego w Polsce jest systemem dwuinstancyjnym mającym zarówno pewne wady, jak i oczywiście zalety. W związku z tym warto w tym miejscu pokrótce przypomnieć argumentację dotyczącą wprowadzenia nowej kodyfikacji karnoprosesowej i regulacji w zakresie postępowania odwoławczego. Mianowicie, w uzasadnieniu do rządowego projektu kodeksu postępowania karnego⁶ wskazano, że kierowano się głównie przeświadczeniem, iż przyjęte rozwiązanie modelowe tego postępowania, czyli dwuinstancyjna zwykła kontrola odwoławcza uzupełniona przysługującym również stronom środkiem zaskarżenia prawomocnych orzeczeń, w należyty sposób zabezpieczy prawa stron procesowych, a równocześnie lepiej niż tradycyjnie ukształtowana kontrola trójinstancyjna posłuży realizacji zadań postępowania karnego, jak i jego efektywności oraz sprawności⁷.

II

Jeżeli chodzi o zdefiniowanie pojęcia środka odwoławczego, to należy zauważyć, iż jest to ten – spośród środków zaskarżenia – który służy od

⁵ A. Bulsiewicz i in., *Przebieg postępowania karnego*, s. 188. Odnośnie do ewolucji polskiej regulacji w omawianym zakresie zob. T. Grzegorzczak, *Środki zaskarżenia w orzecznictwie...*, s. 31–34.

⁶ *Nowe kodeksy karne z 1997 roku – z uzasadnieniami*, Warszawa 1997, s. 433 i n.

⁷ Zob. także P. Pojnar, *Prawo sądu odwoławczego...*, s. 710 i n. Ponadto zob. J. Bratoszewski i in., *Kodeks postępowania karnego...*, t. II, s. 413; J. Grajewski, *Przebieg procesu karnego*, s. 232 i n.; oraz A. Bulsiewicz i in., *Przebieg postępowania karnego*, s. 187–188, gdzie jednakże wskazano, że pomimo zmian dokonanych już w 1995 r. nie spełniono oczekiwań przywrócenia do polskiego procesu karnego systemu trójinstancyjnego w postaci sprzed roku 1949 i w efekcie obecne rozwiązania w znacznym stopniu różnią się od klasycznej koncepcji procedury apelacyjno-asacyjnej. Z kolei w procedurze cywilnej powrócono jednak do systemu orzekania w trzech instancjach (zgodnie z Konstytucją RP z 1997 r. obowiązuje tzw. zasada co najmniej dwuinstancyjnego postępowania sądowego, umownie nazywana zasadą dwuinstancyjności – art. 176 ust. 1 Konstytucji RP). Zob. T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego – komentarz* (wyd. 2), s. 961. Przy okazji można też przytoczyć i inne głosy wskazujące, iż system dwuinstancyjny często grozi niepełną kontrolą, a zatem i niedostrzeżeniem nieraz poważnych uchybień procesowych. Z tego to właśnie powodu konieczny jest jeszcze dodatkowy środek nadzwyczajny (zob. S. Waltoś, *Proces karny...*, s. 519–520). Z innej wszak strony wskazuje się i na to, że w związku z obecnie szerszym i bardziej konsekwentnym stosowaniem zasady dwuinstancyjności ustanowiono przepis § 3 art. 426 k.p.k., w odróżnieniu od poprzedniego art. 375 d. k.p.k., który nie przewidywał żadnych wyjątków od zasady, iż od orzeczeń sądu odwoławczego nie przysługuje zwyczajny środek odwoławczy (zob. S. Zabłocki, *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne...*, s. 10–11).

decyzji nieprawomocnych lub od innych niż decyzje czynności. Powoduje on kontrolę wykonywaną przez inny organ niż ten, który wydał taką decyzję procesową lub też dokonał czynności. Jest to – co do zasady – organ instancyjnie wyższy lub też usytuowany jako inny organ kontrolny⁸.

Należy ponadto zauważyć, iż w cytowanym już wyżej rządowym uzasadnieniu do kodeksu postępowania karnego z 1997 r. wskazano również⁹, iż poprzednia konstrukcja środka odwoławczego prowadziła do kontrowersji w doktrynie oraz sprawiała poważne trudności w praktyce wymiaru sprawiedliwości. Celowym więc było – zdaniem ustawodawcy – jasne i precyzyjne unormowanie mechanizmu (tj. podstaw, zakresu i konsekwencji) przeprowadzania kontroli zaskarżonego orzeczenia. Dalej stwierdza się jeszcze, że w związku z powyższym prawodawca określił znaczenie granic zaskarżenia i zarzutów odwoławczych, zarówno pod kątem wymagań dotyczących treści środka odwoławczego, jak i pod kątem wpływu treści środka odwoławczego na zakres i konsekwencje kontroli przeprowadzanej przez sąd drugiej instancji. Stwierdzono ponadto, że jednoznacznie postanowiono unormować problem orzekania przez sąd odwoławczy, niezależnie od granic zaskarżenia i niezależnie od podniesionych w nim uchybień. W konsekwencji sąd odwoławczy może orzec na niekorzyść oskarżonego jedynie w granicach zaskarżenia i tylko na podstawie zarzutów sprecyzowanych w środku odwoławczym wniesionym na niekorzyść oskarżonego¹⁰.

Z pojęciem środka odwoławczego związane są i inne ważne zagadnienia¹¹, tj.: skargowość, dewolutywność i suspensywność (bezwzględna i względna), skuteczność i dopuszczalność takiego środka¹², uprawnienie do jego wniesienia, tzw. *gravamen* (inaczej: tzw. uciążliwość orzeczenia¹³), wymagany dla wniesienia środka odwoławczego określony termin oraz jego prawidłowa forma, także ewentualny wymóg przymusu adwokackiego, oraz – już ze względów *stricte*

⁸ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, (wyd. 3), s. 756. Zob. także S. Glaser, *Polski proces karny w zarysie...*, s. 271. Ówczesne środki odwoławcze, czyli środki prawne (*voies de recours*, *Rechtsmittel*) to: zażalenie, odwołanie (apelacja) i kasacja.

⁹ Nowe kodeksy karne z 1997 roku – z uzasadnieniami, s. 435.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Odnośnie do terminologii szerzej zob. M. Cieślak, *Podstawowe pojęcia dotyczące rewizji według kodeksu postępowania karnego*, Palestra 1960, nr 9, s. 24 i n.

¹² Wskazuje się w literaturze (T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego – komentarz* (wyd. 2), s. 979), iż dla skuteczności środka odwoławczego wymaga się spełnienia kilku warunków, tj.: 1) dopuszczalności środka (art. 425–426 k.p.k.); 2) posiadania uprawnienia do jego złożenia (art. 425 k.p.k.); oraz 3) zachowania formy i dochowania terminu (art. 422, 427, 445 i 460 k.p.k.).

¹³ Zob. T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego – komentarz* (wyd. 2.), s. 965. Także zob. M. Plachta, *Gravamen w procesie karnym*, Nowe Prawo 1979, nr 3, s. 89 i n.

gwarancyjnych – ochrona przed pogorszeniem sytuacji procesowej wnoszącego (oskarżonego) taki środek (zakaz *reformationis in peius*)¹⁴.

Nie wdając się w szczegółowe prezentowanie wyżej wymienionych zagadnień, można jedynie przypomnieć, iż wskazana powyżej tzw. uciążliwość orzeczenia (*gravamen*) oznacza, iż podmiot składający środek odwoławczy powinien podnieść, że zaskarżone orzeczenie narusza jego prawa lub też szkodzi jego interesom (art. 425 § 3 k.p.k.). Powszechnie uznaje się więc, iż istotą *gravamen* jest przyjęcie domniemania, że skarżone rozstrzygnięcie jest niekorzystne dla wnoszącego, a ów „punkt ciężkości” (takiego domniemania) spoczywa nie na obiektywnym, lecz na subiektywnym, ale wszak uzasadnionym przekonaniu skarżącego¹⁵. Oczywiście – jak wiadomo – nie dotyczy to oskarżyciela publicznego (prokuratora), bowiem zawsze powinien on działać w tzw. interesie społecznym, co dodatkowo i wyraźnie odróżnia ten podmiot od innych stron procesowych (zob. § 3 art. 425 k.p.k. *in fine*)¹⁶.

Natomiast tzw. zarzutami odwoławczymi są zawarte w środku odwoławczym twierdzenia wskazujące na określone uchybienia prawne, którymi (zdaniem skarżącego) dotknięte jest dane rozstrzygnięcie¹⁷. Warto jednak zauważyć, iż pojęcie zarzutu odwoławczego nie wyczerpuje się tylko w odwołaniu do konkretnego powodu uchylenia lub też zmiany orzeczenia (które to wskazano w przepisach art. 438 i 439 k.p.k.). Chodzi tutaj jedynie o sprecyzowanie, jakiego to naruszenia przepisów dopuszczono się podczas orzekania w pierwszej instancji¹⁸.

Z kolei kierunek środka odwoławczego określa, czy został on wniesiony na korzyść, czy też na niekorzyść oskarżonego¹⁹. Stanowi więc o stosunku takiego środka do interesów procesowych oskarżonego, i w ten sposób wpływa na zakres orzekania sądu odwoławczego (art. 434 k.p.k., art. 439 § 2 k.p.k., art. 440 k.p.k., art. 455 k.p.k.)²⁰. Dlatego tzw. podmioty fachowe (oskarżyciel publiczny, obrońca i pełnomocnik) mają dodatkowy wymóg wskazania zarzutów wobec rozstrzygnięcia, oraz obowiązek ich uzasadnienia

¹⁴ J. Bratoszewski i in., *Kodeks postępowania karnego...*, t. II, s. 438 i n.; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego – komentarz* (wyd. 2), s. 990; T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, (wyd. 3), s. 756–765. Zob. też J. Grajewski, L. K. Paprzycki, *Kodeks postępowania karnego z komentarzem*, Sopot 2000, s. 635.

¹⁵ Zob. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego – komentarz*, t. II, Warszawa 1999, s. 486–489; S. Zabłocki, *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne...*, s. 22–23.

¹⁶ Zob. T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, (wyd. 3), s. 356.

¹⁷ J. Grajewski, *Przebieg procesu karnego*, s. 247.

¹⁸ Zob. T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego – komentarz* (wyd. 2), s. 973.

¹⁹ A. Bulsiewicz i in., *Przebieg postępowania karnego*, s. 198–199. Także zob. W. Kociubiński, *Możliwości reformacyjnego orzeczenia sądu odwoławczego – wybrane zagadnienia*, Przegl. Sądowy 2001, nr 7–8, s. 87 i n.

²⁰ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego – komentarz* (wyd. 2), s. 967–968.

w swym środku odwoławczym (art. 427 § 2 k.p.k.), co jest już nowum w kodeksie postępowania karnego z 1997 r.²¹ Wymóg ten jest więc kolejnym warunkiem szczególnym środka odwoławczego, koniecznym do nadania takiemu środkowi (jako pismu procesowemu) dalszego biegu w postępowaniu²².

Poza tym, co już wcześniej zauważono, należy przypomnieć, iż środek odwoławczy musi zawierać tzw. *petitum*, czyli wskazanie, czego domaga się skarżący od sądu odwoławczego (art. 427 § 1 k.p.k. *in fine*). Wniosek odwoławczy wskazuje więc na elementy orzeczenia, przeciw którym jest skierowany środek odwoławczy (art. 425 k.p.k.), co określa zakres zaskarżenia. Ów zakres zaskarżenia określa zaś granice środka odwoławczego, w jakich sąd odwoławczy kontroluje zaskarżone orzeczenie (art. 433 § 1 k.p.k.).²³ Oczywiście można zaskarżyć orzeczenie w całości lub też tylko w części, a nawet jedynie samo uzasadnienie orzeczenia (art. 425 § 2 k.p.k.).

W związku z powyższym można więc stwierdzić, że to *gravamen* oraz zakaz *reformationis in peius*²⁴ w głównej mierze statuuja nowoczesny system odwoławczy w sprawach karnych. Dodatkowo dochodzi do tego jeszcze inna gwarancja – w postaci tzw. zakazów (reguł) *ne peius*, które aktualnie uregulowane są w przepisach § 1–3 art. 454 k.p.k. (przy apelacji – rozdz. 49 k.p.k.). To właśnie te zakazy w sposób ostateczny dopełniają model orzekania sądu drugiej instancji. Polegają one bowiem na merytorycznym ograniczeniu w orzekaniu sądu odwoławczego, i to pomimo rozpoznawania środka odwoławczego eliminującego już przecież zakaz orzekania na niekorzyść oskarżonego (poprzez zakaz *reformationis in peius*²⁵). Jest tak, bowiem po pierwsze – ustanowiono zakaz skazania oskarżonego, który został wcześniej uniewinniony lub co do którego w pierwszej instancji umorzono lub warunkowo umorzono postępowanie (§ 1 art. 454 k.p.k.); po wtóre zaś – obowiązuje także zakaz orzeczenia surowszej kary pozbawienia wolności przy zmianie ustaleń faktycznych przyjętych za podstawę zaskarżonego wyroku (§ 2 art. 454 k.p.k.), oraz po trzecie – dopełnia się powyższe reguły jeszcze dodatkowym zakazem zaostrenia kary przez wymierzenie najsurowszych kar w polskim prawie, tj. kary 25 lat pozbawienia wolności albo kary dożywotniego pozbawienia wolności (par. 3 art. 454 k.p.k.)²⁶.

²¹ Zob. *ibidem*, s. 972–973. Natomiast odnośnie do samego pojęcia zarzutu odwoławczego zob. także *ibidem*, s. 973, oraz *Kodeks postępowania karnego z orzecnictwem* (oprac. W. Cieślak), Sopot 1999, s. 727.

²² T. Grzegorzczuk, *Kodeks postępowania karnego – komentarz* (wyd. 2), s. 973.

²³ *Ibidem*, s. 964–965.

²⁴ Szerzej zob. *Kodeks postępowania karnego z orzecnictwem* (oprac. W. Cieślak), s. 742–749.

²⁵ T. Grzegorzczuk, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, (wyd. 3), s. 774.

²⁶ Szerzej zob. T. Grzegorzczuk, *Kodeks postępowania karnego – komentarz* (wyd. 2), Kraków 2001, s. 1056–1060.

III

Pojęcie granic środka odwoławczego należy do tych zagadnień, które były i nadal są szczególnie kontrowersyjne w doktrynie postępowania karnego²⁷. Obecnie obowiązujący przepis art. 433 § 1 k.p.k. stanowi, iż sąd rozpoznaje sprawę w granicach środka odwoławczego, a w zakresie szerszym – o tyle, o ile ustawa to przewiduje. Ponadto, zgodnie z § 2 tego artykułu, sąd odwoławczy jest obowiązany rozważyć wszystkie wnioski i zarzuty wskazane w środku odwoławczym, chyba że kodeks postępowania karnego będzie stanowił inaczej²⁸.

Pomijając w tym miejscu szczegółową prezentację poglądów występujących w doktrynie²⁹, można jedynie przypomnieć, iż wskazuje się m. in.³⁰, że Sąd Najwyższy konsekwentnie ujmował granice środka odwoławczego jako trójwymiarową konstrukcję, wyznaczoną przez: a) kierunek zaskarżenia (stosunek środka zaskarżenia do interesów oskarżonego); b) zakres zaskarżenia (wskazanie przez skarżącego, czy środek odwoławczy obejmuje całość, czy część orzeczenia); oraz c) zarzuty odwoławcze (zawarte w środku odwoławczym stwierdzenia co do uchybień występujących, według skarżącego, w orzeczeniu)³¹.

Tak więc w piśmiennictwie łącznie – wraz z powyższym poglądem prezentowanym przez orzecznictwo – przedstawiono kilka stanowisk, jeszcze na tle rozwiązań kodeksu postępowania karnego z 1969 r. oraz kilka następnych – od czasu uchwalenia nowej kodyfikacji karnoprocesowej z 1997 r.³² Nie przywołując więc w tym miejscu szczegółowej argumentacji i odsyłając Czytelnika do podanej literatury przedmiotu, należy jedynie najogólniej przypomnieć, iż zgłaszano zapatrywania odnoszące się do omawianego zagadnienia; mianowicie, że: „granice środka odwoławczego wyznaczały cztery elementy: zakres zaskarżenia, zarzuty odwoławcze, wnioski odwoławcze i kierunek takiego środka”, albo też „trzy elementy: zakres zaskarżenia, zarzuty odwoławcze i kierunek takiego środka”, albo też, że

²⁷ Zob. *ibidem*, s. 987; T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, (wyd. 3), s. 768.

²⁸ Zob. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgrzyzek, *Kodeks postępowania karnego – komentarz*, t. II, s. 511–519. Tam też o poglądach odnośnie do pojęcia granic środka odwoławczego w doktrynie procesu karnego (także na tle przepisów d. k.p.k. z 1928 r.) oraz w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Zob. też J. Grajewski, L. K. Paprzycki, *Kodeks postępowania karnego z komentarzem*, s. 633–634.

²⁹ Szerzej zwłaszcza zob. T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, (wyd. 3), s. 768.

³⁰ J. Bratoszewski i in., *Kodeks postępowania karnego...*, t. II, s. 434; S. Zabłocki, *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne...*, s. 51.

³¹ Por. *Kodeks postępowania karnego z orzecznictwem* (oprac. W. Cieślak), s. 735 i n.

³² T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, (wyd. 3), s. 768.

„granice odwoławcze wyznaczały zakres zaskarżenia i kierunek środka odwoławczego”, albo także, iż „granice odwoławcze wyznaczały zakres zaskarżenia i zarzuty odwoławcze”, albo też z kolei, że „granice odwoławcze wyznaczał jedynie zakres zaskarżenia”. Natomiast już obecnie – po 1997 r. – wskazuje się przykładowo, że „granice środka odwoławczego wyznacza zakres zaskarżenia”, albo że „granice odwoławcze to zakres środka odwoławczego”, albo też, że „granice odwoławcze wyznaczają dalej trzy elementy: zakres zaskarżenia, zarzuty odwoławcze oraz kierunek tego środka”, ewentualnie także, iż „granice odwoławcze wyznaczają również trzy elementy, lecz w tym wypadku – zakres zaskarżenia, zarzuty odwoławcze oraz wnioski odwoławcze”³³.

Jednakże najbardziej przekonujące stanowisko – na tle aktualnej regulacji prawnej – wydaje się jeszcze nieco inne. Orzekanie bowiem sądu odwoławczego, w myśl zacytowanego powyżej przepisu § 1 art. 433 k.p.k., następuje w granicach środka odwoławczego, a w zakresie szerszym – o tyle, o ile kodeks postępowania karnego to przewiduje. Jest to zresztą – jak się słusznie zauważa – rozwiązanie będące kontynuacją art. 382 d. k.p.k. (który w swej treści miał brzmienie identyczne jak obecny przepis art. 433 § 1 k.p.k. z 1997 r.³⁴; jednakże – co istotne – merytoryczna treść całego art. 433 k.p.k. nie powtarza dawnych rozwiązań³⁵). Ważne jest bowiem i to – co także zauważono – że tam, gdzie ustawodawca zezwala na orzekanie w szerszym zakresie, jest mowa o orzekaniu niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów odwoławczych (zob. art. 439 k.p.k., art. 455 k.p.k.), a to jest już rozwiązaniem nowym, nie znanym poprzedniej regulacji³⁶. Jednakże, jak się dodatkowo podnosi, na gruncie dawnego kodeksu postępowania karnego posługiwano się określeniami: „granice środka odwoławczego” oraz „orzekanie niezależnie od granic środka odwoławczego” (por. art. 382 d. k.p.k., art. 388 d. k.p.k., art. 389 d. k.p.k., art. 404 d. k.p.k.). Obecnie, w kodyfikacji z 1997 r. mowa jest już o „orzekaniu niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów” (zob. art. 439 k.p.k., art. 440 k.p.k., art. 455 k.p.k.)³⁷.

³³ Za cytowanym powyżej Autorem (tam też na ten temat szerzej i wraz ze szczegółowo podaną literaturą) – T. Grzegorzcyk, [w:] T. Grzegorzcyk, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, (wyd. 3), s. 768.

³⁴ Por. T. Grzegorzcyk, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, (wyd. 3), s. 768. Por. też J. Bratoszewski i in., *Kodeks postępowania karnego...*, t. II, s. 433–438; oraz *Kodeks postępowania karnego z orzecnictwem* (oprac. W. Cieślak), s. 735.

³⁵ Zob. T. Grzegorzcyk, *Kodeks postępowania karnego – komentarz* (wyd. 2), s. 987. Tam też szerzej nt. samego art. 433 k.p.k., jak i dawnych poglądów doktryny odnośnie do omawianego zagadnienia.

³⁶ T. Grzegorzcyk, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, (wyd. 3), s. 769.

³⁷ Zob. T. Grzegorzcyk, *Kodeks postępowania karnego – komentarz* (wyd. 2), s. 987.

W związku z powyższym, należy więc przyznać rację pogładowi podnoszonemu w literaturze³⁸, iż w konsekwencji obecnie obowiązujący kodeks postępowania karnego z 1997 r. – odnośnie do omawianego zagadnienia różnicuje trzy terminy (pojęcia):

- 1) przede wszystkim, tzw. granice środka odwoławczego („...sąd odwoławczy rozpoznaje sprawę w granicach środka odwoławczego...” – zob. art. 433 § 1 k.p.k.);
- 2) po wtóre, tzw. granice zaskarżenia („...tylko w granicach zaskarżenia...” – zob. art. 434 k.p.k.; „niezależnie od granic zaskarżenia...” – zob. art. 439 k.p.k.; „...niezależnie od granic zaskarżenia...” – zob. art. 440 k.p.k. i tak samo w art. 455 k.p.k.); oraz
- 3) po trzecie, tzw. zarzuty odwoławcze podniesione w środku odwoławczym („...i podniesionych zarzutów...” – zob. przepisy: art. 439 § 1 k.p.k., 440 k.p.k., 455 k.p.k.)³⁹.

Równocześnie w doktrynie zauważa się, iż przepis § 2 art. 433 k.p.k. (także już cytowany poprzednio) stanowi, że sąd odwoławczy obowiązany jest rozważyć wszystkie wnioski i zarzuty wskazane w środku odwoławczym, chyba że kodeks postępowania karnego będzie stanowił inaczej (należy przy tym pamiętać, iż ten przepis nie miał swego odpowiednika w poprzednim kodeksie postępowania karnego z 1969 r.⁴⁰). Dlatego też przekonujący jest i kolejny pogląd⁴¹, że to nie zarzuty odwoławcze i wnioski zawarte w środku odwoławczym określają granice środka odwoławczego. Zgodnie bowiem z aktualną regulacją przepisów kodeksu postępowania karnego, mają one zostać jedynie rozważone jako podniesione w środku odwoławczym. Ponadto wskazuje się tutaj i na dodatkowy argument (co też już zostało wyżej stwierdzone), że wymóg podniesienia zarzutów odwoławczych został nałożony jedynie na określone podmioty – tzw. fachowe (art. 427 § 2 k.p.k.) i rzeczywiście trudno by było w praktyce przyjąć, że niektóre spośród środków odwoławczych mają granice określone przez zarzuty odwoławcze, a z kolei inne środki odwoławcze nie mają już takich granic, ponieważ nie przewidziano tam takiego wymogu, jak ten zawarty w przepisie § 2 art. 427 k.p.k.⁴²

IV

Reasumując powyższy – zaledwie krótki wstęp do problematyki dotyczącej granic orzekania przez sąd odwoławczy w postępowaniu karnym – należy

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, s. 987–988.

⁴⁰ Zob. *Kodeks postępowania karnego z orzecznictwem* (oprac. W. Cieślak), s. 735.

⁴¹ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego – komentarz* (wyd. 2), s. 987.

⁴² T. Grzegorzczak, [w:] T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, (wyd. 3), s. 769; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego – komentarz* (wyd. 2), s. 988.

ostatecznie opowiedzieć się za poglądem⁴³, iż granice środka odwoławczego wyznaczane są przez granice podmiotowe lub przedmiotowe zaskarżenia (czyli – jak już to wskazano – zakres, w jakim zaskarżono orzeczenie). Z kolei zakres orzekania sądu odwoławczego dodatkowo jest jeszcze wyznaczany przez trzy elementy: 1) podniesione zarzuty odwoławcze (to jest wskazanie konkretnych uchybień przy podejmowaniu orzeczenia); 2) kierunek środka odwoławczego (czyli stosunek takiego środka do interesów procesowych oskarżonego) i związany z nim zakaz *reformationis in peius* (ograniczenie możliwości orzekania na niekorzyść oskarżonego), oraz 3) tzw. zakazy *ne peius*, które ograniczają merytoryczne orzekanie sądu odwoławczego (poprzez zakaz skazania oskarżonego lub zaostreżenia mu kary pozbawienia wolności w sposób określony w wyżej powoływanym art. 454 k.p.k.⁴⁴), a nie są one przy tym związane z kierunkiem środka zaskarżenia⁴⁵.

Wszystko to razem uprawnia więc do przyjęcia tezy, iż pojęcie granic środka odwoławczego nie jest jednak tożsame z pojęciem granic orzekania sądu odwoławczego. Być może to rozróżnienie przysłuży się w przyszłości do jeszcze bardziej precyzyjnego posługiwania się terminologią z zakresu postępowania odwoławczego w sprawach karnych⁴⁶.

⁴³ Tak obecnie: A. Bulsiewicz i in., *Przebieg postępowania karnego*, s. 199–203; oraz konsekwentnie: T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego – komentarz* (wyd. 2), s. 988; T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, (wyd. 3), s. 769.

⁴⁴ Także i to ma związek z podkreślaną wcześniej zasadą dwuinstancyjności (co najmniej dwuinstancyjnego postępowania sądowego). Mianowicie reguły *ne peius* służą właściwemu zabezpieczeniu prawa do obrony oraz konsekwentnemu stosowaniu ww. zasady procesowej przy orzekaniu na niekorzyść oskarżonego. (Zob. S. Zabłocki, *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne...* s. 71 i n.).

⁴⁵ Zob. T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego – komentarz* (wyd. 2), s. 988.

⁴⁶ Więcej na temat samego postępowania odwoławczego zob. zwłaszcza: J. Bednarzak, *W sprawie środka odwoławczego od uzasadnienia orzeczenia w postępowaniu karnym*, Nowe Prawo 1985, nr 2; C. Borkowski, *Uwagi o treści i zakresie pojęcia „niekorzyść” w postępowaniu karnym odwoławczym*, Problemy Praworządności 1978, nr 8–9; S. Dałkowski, *W sprawie dopuszczalności środka odwoławczego od uzasadnienia orzeczenia w postępowaniu karnym*, Nowe Prawo 1987, nr 6; Z. Doda, *Model postępowania odwoławczego w świetle projektu kodeksu postępowania karnego*, [w:] *Problemy kodyfikacji prawa karnego*, Kraków 1993; tenże, *Zakaz reformationis in peius w świetle nowego kodeksu postępowania karnego*, [w:] *Zagadnienia węzłowe – nowa kodyfikacja karna*, Warszawa 1997; Z. Doda, A. Gaberle, *Kontrola odwoławcza...*; T. Grzegorzczak, *Środki zaskarżenia w orzecznictwie*, nr 10; tenże, *Odwołanie w systemie karnoprosesowych środków zaskarżenia*, [w:] *Środki zaskarżenia w procesie karnym – księga pamiątkowa ku czci prof. Z. Dody*, Kraków 2000; W. Grzeszczyk, *Bezwzględne przyczyny odwoławcze w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, Prokuratura i Prawo 1995, nr 4; A. Kaftal, *System środków odwoławczych*, Warszawa 1972; W. Kociubiński, *Zakres orzekania sądu odwoławczego w nowym kodeksie postępowania karnego*, Przegl. Sądowy 1997, nr 11–12; W. Kuła, *Przyczyny odwoławcze w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, Wojsk. Przegl. Prawniczy 1989, nr 1; K. Marszał, *Zakaz reformationis in peius w nowym ustawodawstwie karnym procesowym*, Warszawa 1970; tenże, *Granice środka odwoławczego w procesie karnym*, Probl. Prawa Karnego 1988, nr 14; tenże, *Wnoszenie przez prokuratora środków odwoławczych na korzyść oskarżonego*

JACEK IZYDORCZYK

**The concept of the bounds of adjudication at the court of appeal
in penal proceedings
(Summary)**

The article titled "The Concept of the Bounds of Adjudication at the Court of Appeal in Penal Proceedings" deals with the complicated problem of precise usage of terminology in the scope of appeal proceedings in penal cases- especially on the bases of the Code of Penal Proceedings of 1997 (k.p.k.).

The first thing to do was to characterise the model of proceeding during appeal in the Polish penal procedure, then there was an attempt to put in order the concepts involved in that phase of the proceeding. The following concepts are mentioned there: the concept of appeal itself, complaining, devolution and suspensiveness (absolute and relative), efficacy, admissibility of such measure, the right to its application, so- called *gravamen* (otherwise known as the importunity of the pronouncement) and the *reformationis in peius* prohibition and others.

However, special attention is paid to the distinction of the following concepts: the bounds of appeal and bounds of pronouncement of the court of appeal by consulting the rich literature on the subject and in consequence the acknowledgement (on the bases of the regulations of Code of Penal Proceeding of 1997), that the bounds of prosecution (that means the scope in which the pronouncement was prosecuted). The scope of the pronouncement of the court of appeal is additionally earmarked by three elements: a) raised objections of appeal (that is showing a concrete fault in making pronouncement); b) the line of appeal (that is the relationship of this type of measures and the interests of the suspect) and the *reformationis in peius* prohibition (the limitation of the possibility of the pronouncement to the disadvantage of the suspect), and c) the so-called *ne peius* prohibition, which the substantial pronouncement of the court of appeal (through the prohibition of the conviction of the suspect or the aggravation of the punishment of deprivation of liberty for him as defined in art. 454 k.p.k.) but they are not related to the line of the remedy of law.

w sprawach o przestępstwa prywatnoscargowe, Państwo i Prawo 1979; **tenże**, Zasadnicze składniki środka odwoławczego w procesie karnym, [w:] Środki zaskarżenia w procesie karnym...; **I. Nowikowski**, Cofnięcie środka odwoławczego w procesie karnym, Prokuratura i Prawo 1998, nr 5; **L. Paprzycki**, Obraza przepisów postępowania dotyczących przeprowadzania dowodu z opinii biegłego – jako podstawa wniesienia środka odwoławczego, ze szczególnym uwzględnieniem opinii psychiatryczno-psychologicznej, [w:] Środki zaskarżenia w procesie karnym...; **S. Paweła**, Względne przyczyny odwoławcze, Warszawa 1970; **M. Plachta**, Gravamen w procesie karnym, Nowe Prawo 1979, nr 3; **tenże**, Cofnięcie środka odwoławczego jako wyraz dyspozytywności w procesie karnym, Zesz. Nauk. IBPS 1980, nr 13; **F. Prusak**, Podstawy rewizji w procesie karnym, Bydgoszcz 1970; **S. Władyka**, Przesłanki dopuszczalności pytań prawnych do Sądu Najwyższego, Nowe Prawo 1971, nr 2; **B. Wójcicka**, Orzekanie przez sąd odwoławczy na niekorzyść oskarżonego w świetle projektu kodeksu postępowania karnego, Acta Univ. Lodz. 1995, nr 63; **S. Zabłocki**, Postępowanie odwoławcze w nowym kodeksie postępowania karnego. Nowa kodyfikacja karna – krótkie komentarze, z. 4, Warszawa 1997; **tenże**, O niektórych zmianach wprowadzonych przez nowy kodeks postępowania karnego w zakresie postępowania odwoławczego, Przegl. Sądowy 1997, nr 11–12.